

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

Kimlik Gücü İle Kolektif Eylem Arasındaki İlişkide Sosyal Adaletin Düzenleyici Rolü

Orhan KAYA¹, Nihal MAMATOĞLU²

Özet: Bu çalışmanın amacı, kimlik gücü ve kolektif eylem arasındaki ilişkide, sosyal adaletin düzenleyici rolünü incelemektir. Araştırmanın örneklemini Türkiye'nin farklı bölgelerinden kolay örneklem yöntemiyle sekiz üniversiteden 263 kadın, 242 erkek toplam 505 bireyden oluşturulmuştur. Katılımcıların yaş aralığı 18-32'dir. Araştırma sonunda sosyal adaletin; kimlik gücü ile kolektif eylemin bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler boyutu arasındaki ilişkide düzenleyici bir rolü olduğu görülmüştür. Bu bulgu değerlendirildiğinde bireyin kolektif eyleme gitme olasılığının en yüksek olduğu durumun, bireyin hem kimlik gücünün hem sosyal adalet algısının düşük olduğu durum olduğu görülmüştür. Bireyin kolektif eyleme gitme olasılığının en düşük olduğu durum ise; bireyin kimlik gücünün düşük buna karşılık sosyal adalet algısının yüksek olduğu durum olarak tespit edilmiştir. Bu durum; bireyin, düşük düzeyde kimliklendiği sosyal grubu için çaba sarf etmesi; grup içinde öne çıkarak kendi algısında sosyal kimliğini güçlendirmesi şeklinde açıklanabilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal adalet, kolektif eylem, kimlik gücü.

The Role of Social Justice in Relation between Identity Power and Collective Action

Abstract: The aim of this study is to examine the moderator role of social justice in relation between identity power and collective action. In this study easy sampling method was used. The research sample composed of 263 female, 242 male, and totally 505 individuals from 8 universities of different regions of Turkey. The age range of participants is 18-32. The results showed that social justice has moderator role between identity power and collective action dimension that imposes legal responsibility to the individual. From here it can be said that person most likely take collective action when he/she has low identity power and low social justice perception. On the other hand it can be said that person least likely take collective action when he/she has low identity power and high social justice perception. It can be interpreted that person can enhance his/her social identity power by coming forward.

Keywords: Social justice, collective action, power of identity.

¹Dr., Anka Psikolojik Danışmanlık Merkezi, Edirne -Türkiye

² Pof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Science and Letters, Psychology Department, e-mail:

mamatoglunihal@yahoo.com

Address of correspondence/ Yazışma adresi: Dr. Orhan Kaya Anka Psikolojik Danışmanlık Merkezi, Edirne-Türkiye. Email: orhankaya21@gmail.com

Date of received/ Geliş Tarihi: 30.06.2019, **Date of acceptance/ Kabul Tarihi:** 27.07.2019

Citing/ Referans Gösterimi: Kaya, O. & Mamatoğlu, N. (2019). Kimlik Gücü İle Kolektif Eylem Arasındaki İlişkide Sosyal Adaletin Düzenleyici Rolü. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(2): 68-75 doi:10.35365/ctjpp.19.1.08

Giriş

Kolektif eylem, sosyal bilimler alanındaki birçok disiplini tarafından incelenen önemli bir kavramdır. Birçok tanımı olmasına karşın yaygın olarak; toplumsal yaşamda dezavantajlı konumda olan yada diğer sosyal gruplara göre daha düşük statüde olan grupların genel durumunu düzeltmeye hizmet eden her türlü aktivite ve eylem olarak tanımlanır (Wright, Taylor ve Moghaddam, 1990). Sosyal psikoloji alanında kitle davranışlarına ilişkin çağdaş çalışmaların temelleri Le Bon'a dayanır. Le Bon kitleleri cani ve zalim olarak değerlendirir (Le Bon, 1997). Modern kolektif eylem tanımlamaları ise kolektif eylemin herhangi bir sosyal gruba aidiyet hisseden bireyin kimliklendiği grubun çıkarlarını gözetmek veya grubunu herhangi bir alanda geliştirmek amacıyla içine girdiği çaba olarak tanımlamaktadır (Wright vd., 1990). Van Zomeren, Postmes ve Spears (2008) meta-analiz çalışmasında literatürde kullanılan kolektif eylem tipini tutum, niyet ve davranış olarak sınıflamıştır. Öte yandan Kaya ve Mamatoğlu (2017) kolektif eylemin izinsiz gösteri vb. ile tanımlanan bireye yasal sorumluluk yükleyen ve sosyal medyada görüş paylaşmak vb. ile tanımlanan bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler olarak iki boyutu olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada önceki çalışmalardan farklı olarak gerçekleştirilen eylemin niteliğine dayanarak kolektif eylem; bireye yasal sorumluluk yükleyen ve yüklemeyen eylemler olarak iki boyut altında ele alınmaktadır. Kolektif eylem bireyin kimliklendiği sosyal grubun çıkarları için tek başına veya kalabalık halinde gerçekleşebilir. Bu noktada önemli olan belirli bir sosyal grubun çıkarını gözetmektir. Eylem şekli açıklık grevinden, dilekçe vermeye, yürüyüş düzenlemeye veya gösteriye katılmaya kadar değişkenlik gösterebilir (Wright vd., 1990).

Sosyal Kimlik Kuramı (SKK), Tajfel tarafından (Tajfel, 1978; Tajfel ve Turner, 1979) grup içi süreç ve tutumları açıklamak üzere geliştirilmiştir. SKK'na göre bireyin sergilediği davranış örüntüleri sadece öznel yapısıyla ilişkili değildir; bireyin içinde bulunduğu sosyal süreçler ve kimliklendiği grupların davranış, tutum ve eğilimleri de bireyin davranışlarını etkiler. Kuramın temel önermeleri şunlardır: (1) Bireyler olumlu benlik saygısı için çabalarlar (2) Bireyin benlik algısı belirli bir sosyal gruba ait hissetmekten gelir, bu sosyal kimliktir (3) pozitif bir sosyal kimlik belirli karşılaştırmalar yapmakla korunur ve geliştirilir, bu karşılaştırma bilişsel olarak uygun bir dış gruba yapılır. (4) Kimliklenen grubun üyeleri diğer gruplardaki üyelere göre daha olumlu değerlendirilir ve algılanır; işbirliği ve dayanışma konusunda içgrup üyeleri tercih edilmekle beraber grupla ilgili olumlu tutum ve davranışlar bu içgrup üyelerine atfedilir (Hogg ve Terry, 2001). Kolektif eylemi açıklayan üçlü mekanizma; SKK'nın grup normlarına sıkı bağlılık, gruba yönelik güçlü duygular ve grup üyesi olmanın kişiye sağladığı güç ile açıklanabilir. Sosyal kimlik bağlamında kolektif eyleme yönelme motivasyonu grup normlarına sıkı bağlılık aracılığıyla ortaya çıkarken; adaletsizlik algısı ve deneyimi gruba dayalı duygu deneyiminin aracılığı ile ortaya çıkar. Son olarak grup üyesi kişinin grubundan güç aldığını hissetmesi yeterlilik hissinin güçlendirir. Her kim grup üyelerini kolektif eyleme yönlendirmeyi amaçlarsa kolektif eylemi bu üçlü çerçevesinden harekete geçirmek durumundadır (Gamson, 1992).

SKK'na (Tajfel, 1978, Tajfel ve Turner, 1979) göre birey için önemli olan noktalardan bir tanesinin de birey dış gruplar ile kendini ait hissettiği grubu karşılaştırırken kendi grubunun toplumsal düzlemde diğer gruplardan daha saygın ve olumlu bir pozisyonda olduğunu görmek istemesidir. Bu durum bireyin kendi grubuna olan aidiyet düzeyine göre değişkenlik gösterir. Nitekim SKK, üyesi olduğu gruba düşük düzeyde kimliklenen dolayısıyla kimlik gücü düşük olan bireyin belirli bir davranış örüntüsü içinde hareket ettiğini vurgular. Bu davranış örüntüsü içerisinde sosyal grubunu terketme veya daha pozitif bir durumda olan yeni bir gruba dahil olma şeklinde ortaya çıkan sosyal yaratıcılık, sosyal hareketlilikle beraber aktivizm ve protestoyu kapsayan sosyal rekabete kadar devam edebilen bir yelpazede ortaya çıkabilmektedir (Tajfel ve Turner, 1979; Van Knippenberg ve Ellemers, 1990). Bu geniş davranış yelpazesinde birey ya toplumsal düzlemde daha pozitif ve olumlu bir gruba dahil olarak değerini dahil olduğu yeni grupla arttırmaya çalışır yada varolan dış gruplarla kolektif eylem yoluyla çatışmaya girerek kendini ve grubunu dezavantajlı ortamda daha değerli kılmaya çalışır.

Stürmer ve Simon'un (2004) tarama çalışması; kimlik ve kolektif eylem arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların politize olmayan sosyal kimliğe göre politize olmuş sosyal kimliğin kolektif eylemi daha iyi yordadığına işaret etmektedir. Bu durum bir sosyal kimlik ya da kimliklenmeden çok kimlik içeriğinin ne olduğunun önemine dikkat çekmektedir. Buna göre kimlik ve kolektif eylem arasındaki ilişkide sosyal durumlarla tanımlanan kimliğin daha çok otoriteye itaat eden bir kimliğe dönüştüğü düşünülebilir (Drury ve Reicher, 1999; Hercus, 1999). Bu çalışmada farklı olarak kimliğin içeriğine değil kimliğin gücüne odaklanılacaktır. Buna göre grubuyla güçlü bir şekilde kimliklenen ve düşük düzeyde kimliklenen bireyler sosyal dünyayı farklı nitelikte algılama eğiliminde olabilirler ve dolayısıyla kolektif eylem içinde olma konusunda farklı motivasyonlara sahip olabilirler (Veenstra ve Haslam, 2000). Buradan hareketle sosyal grubuyla zayıf bir şekilde kimliklenen kişi anlık ve potansiyel engellemeleri göz önünde bulundurarak gruba katılım gösterirken, güçlü bir şekilde kimliklenen bireylerin durumsal tehditlere aldırış etmeden gruba sıkı bir şekilde katılım gösterdikleri düşünülebilir (Ellemers, Spears ve Doosje, 1999).

SKK, sosyal kimliği değerlendirirken bireyin birçok kimliği barındırdığını gözardı etmez ve sosyal kimliğin bireyin sahip olduğu ve birbirlerinden çok uzaklaşmayan farklı kimliklerin bir tür koleksiyonu olduğunu vurgular (Christ ve ark., 2003; Lipponen, Helkama ve Juslin, 2003; Mamatoğlu, 2008; Mamatoğlu, 2010; Pratt, 2001; Reade, 2001; Van Dick, 2004; Van Knippenberg ve Van Schie, 2000). Genel olarak birey sahip olduğu kimlikleri aynı anda hisseder ve bu kimlikler birbirlerini dışlamaz (Hogg ve Abrams, 1988). Ancak etnik, mezhepsel, yöresel, siyasi hatta futbol takımı vb. kimlikler koleksiyonu içinde diğerlerinden daha öncelikli olarak bir kimliğe sahip olabilirler. Bu çalışmada belli bir sosyal kimlik grubu incelenmeyecek; pek çok farklı sosyal kimlik içinden bireyin kendisi için önemli olduğunu ifade ettiği kimlik, kimliğin içeriğine bakılmaksızın sadece

katılımcı açısından öncelikli olması ve bu kimliğin gücü değerlendirilerek ele alınacaktır.

Kolektif eylem literatüründe daha çok göçmenler (Gezici-Yalçın, 2007; Ufkes, Dovidio ve Tel, 2014), eşcinsel aktivistler (Simon, Loewy, Stürmer, Weber, Freytag, Habig ve Spahlinger 1998), sosyal adaletsizliğe uğramış öğrenciler (Lalonde ve Cameron, 1994), aktivist öğrenciler (Braungart ve Braungart 1990; Flacks, 1990) gibi normatif olmayan gruplarla yapılan çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmanın önemli yanlarında biri normatif öğrenci grubu ile gerçekleştirilerek kolektif eylemin normatif olmayan gruplar dışında da test edilmesidir.

Bu çalışmada kimlik gücü algısı ve sosyal adalet algısının kolektif eylem tutumu üzerindeki biricik etkilerine değil; sosyal adaletin, kimlik gücü algısı ve kolektif eylem tutumu arasındaki ilişkide düzenleyici rolüne odaklanılacaktır. Kimlik gücü, sosyal adalet ve kolektif eylem değişkenleri pek çok çalışmada ikili ilişkileri üzerinden çalışılmıştır (Drury ve Reicher, 2005; Ercan ve Eryılmaz, 2013; Kaya ve Mamatoğlu, 2017; Mummendey, Kessler, Klink ve Mielke, 1999; Ufkes, Dovidio ve Tel, 2014; Ülke, 2006; Van Zomeren, Postmes ve Spears, 2008). Zomeren'nin (2008) meta analizi potansiyel olarak hem kimlik hem sosyal adaletin kolektif eylemi yordayan değişkenler açısından düzenleyici rolünü test etmeye çalışmıştır. Örneğin sosyal adaletin duygusal ya da duygusal olmayan sosyal adalet; sosyal kimliğin politize olan ya da olmayan kimlik olmasının ortaya çıkarabileceği farklı durumlar test edilmiştir. Bu çalışmada ise; sosyal kimlik gücünün yüksek ya da düşük olması durumlarında sosyal adalet algısının genel olarak yüksek ya da düşük olması ile nasıl bir etkileşim içinde kolektif eylem tutumuna etki edeceği üzerinde durulacaktır. Bu çalışmada katılımcıların genel olarak kendilerini hangi sosyal kimlikle tanımladıkları ve bu kimliklerin kendileri için öncelik sıralamasının ne olduğu sorulmuştur. Ayrıca öncelikli kimliklerinin kendileri için ne denli önemli olduğu sorularak öncelikli kimliklerinin gücü değerlendirilmiştir. Buna göre sadece bireyin belli bir etnik, dini, mezhepsel ya da meslek grubu vb. herhangi bir sosyal grupla kimliklenmesi değil, bu kimliği ne kadar güçlü benimsediği sosyal adalet ya da adaletsizlik algısı ile birlikte kolektif eylem tutumu ile nasıl ilişkilenebilir sorusu bu çalışmanın temel sorusudur. Örneğin birey çok güçlü bir şekilde bir grupla kendini kimliklenmiş olarak ifade edebilir. Ancak grubunun herhangi bir adaletsizliğe uğradığına yönelik bir algısı yoksa kolektif eyleme yönelme tutumu azalabilir. Buna karşılık kişi güçlü bir şekilde kimliklendiği grubuna yönelik olarak adaletsizlik algısına sahip olması durumunda kolektif eyleme yönelme tutumu artabilir. Bu noktada çalışmanın temel hipotezi "kimlik gücü algısı ile kolektif eylem tutumu arasındaki ilişkide sosyal adalet algısının düzenleyici bir rolü vardır" diyebiliriz. Diğer bir hipotez olarak ise "kimlik gücü ve sosyal adalet algısının genel olarak kolektif eylem ile bireye yasal sorumluluk yükleyen ve yüklemeyen eylemleri yordar" olarak ortaya konulmuştur.

Öte yandan bu çalışmada önceki çalışmalardan farklı olarak kolektif eylem tutumu bireye yasal sorumluluk yükleyen ve yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler olarak iki farklı boyutta incelenmektedir. Temel olarak bireyin kimlik gücü algısı ve sosyal adalet algısının kolektif eylem boyutu açısından farklılık göstereceği beklenebilir. Örneğin birey güçlü bir şekilde

kimliklendiği gruba yönelik adaletsizlik durumunda grubun değerini artırmak için; yasal olmayan kolektif eylemlere (izinsiz gösteri gibi) daha çok yönelirken; kimlik gücü algısı düştüğünde yasal engellemeler kolektif eyleme geçmesi üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Bu beklenti Ellemers, Spears ve Doosje'nin, (1999) kimliklenme ve kolektif eylem arasındaki ilişkiye durumsal tehditler yaklaşımı ile tutarlıdır.

Yöntem

Bu çalışmada nicel araştırma yönteminin kullanıldığı bir metodolojiye sahip olması nedeniyle nicel verilerden elde edilebilecek veri kaynakları kullanılmıştır. Araştırmada genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Örneklem

Bu çalışmanın temel amacı; kimlik gücü algısı ile kolektif eylem tutumu arasındaki ilişkide sosyal adalet algısının rolünü incelemektir. Çalışmanın evrenini üniversitelerde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme kolay örnekleme yöntemi ile; Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Gümüşhane Üniversitesi, Hakkari Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Muğla Üniversitesi ve Trakya Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerden oluşturulmuştur. Katılımcılar 263 (%52.1) kadın, 242 (%47.9) erkek olmak üzere 505 bireyden oluşmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla Demografik Bilgi Formu, Sosyal Adalet/sizlik Ölçeği (Yıldırım, 2011), Kolektif Eylem Ölçeği ve Kimlik Gücü Algısını ölçmeye ilişkin sorular kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formunda katılımcılara yaş, cinsiyet, üniversite, fakülte/MYO, bölüm, sınıf, doğum yeri ve en çok yaşadıkları şehir soruları sorulmuştur.

Sosyal Adaletsizlik Ölçeği (SAÖ)

Bu çalışmada sosyal adalet algısını ölçmek için Ljubotina (2004) tarafından geliştirilen ve Yıldırım (2011) tarafından Türkçeye adapte edilen sosyal adalet/sizlik ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 5 aralıklı (1= Kesinlikle katılmıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum) Likert tipi ölçeğin Türkçeye uyarlanması çalışmasında yapılan analizler sonucunda ölçekteki ilk 5 maddenin faktör yük değerlerinin 0.58-0.82; madde toplam korelasyon değerlerinin ise .71-.78 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin toplam olarak açıkladığı varyans %53.87, iç güvenilirliği $\alpha = .78$ 'dir. Orijinali 10 madde olan bu ölçek Yıldırım tarafından yapılan uyarlama çalışmasında faktör yükü 0.40'tan az olan maddeler elenerek 5 maddeye düşürülmüştür. Mevcut çalışmada ölçeğin iç güvenilirliği $\alpha = .67$ olduğu görülmüştür.

Kolektif Eylem Ölçeği (KEÖ)

Kolektif eylem tutumunu değerlendirmeye yönelik Kolektif Eylem Ölçeği; Kaya ve Mamatoğlu (2017) tarafından geliştirilmiştir. Dokuz maddeden oluşan ölçek 6 aralıklı Likert tipi bir ölçekle değerlendirilmektedir (1= Hiç, 2=Nadiren, 3=Ara sıra, 4=Çoğunlukla, 5=Sıklıkla,

6= Çok sık). Ölçek; bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım (örn. politik kampanya (mesela bağış kampanyası) çalışmalarına katıldım....vb.) ve bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım (örn. Yasadışı politik aktivitelere (örn. bir protestoda caddeleri trafığa kapatmak) katıldım.) olarak tanımlanan iki faktörlü bir yapıya sahiptir. Birinci faktörün açıkladığı varyans %52.77, ikinci faktörün açıkladığı varyans %12.26, ölçeğin açıkladığı toplam varyans %64.03'tür. Kolektif Eylem Ölçeği'nin bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım alt faktörüne ait iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.85$, bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım alt faktörüne ait iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.77$ 'dir. Toplam ölçeğe ait toplam içsel tutarlılık katsayısı $\alpha=.88$ 'dir.

Kimlik Gücü Algısını Ölçmeye İlişkin Sorular

Bu çalışmada katılımcılara açık uçlu bir soru ile öncelikli kimlikleri sorulmuş (Kendimi tanımladığım öncelikli sosyal grubum: [(.....)]) ardından, kimlik gücü algısı; öncelikli kimlik olarak ifade ettiği sosyal kimliğinin (örneğin; dindar, milliyetçi, Arap, Beşiktaşlı, Adanalı, Alevi ...vb) kendisi için ne kadar önemli olduğuna ilişkin iki tutum sorusu sorularak değerlendirilmiştir. Bu sorular: "bu grubun üyesi olmak sizin için ne kadar önemli" ve "bu grup kendinizi tanımlarken ne kadar önemli" şeklindedir. Söz konusu iki ifade 6 aralıklı (1= hiç önemli değil, 6= Çok önemli) likert tipi bir ölçek üzerinden değerlendirilmektedir. Analizler sonucuna bu iki sorunun iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.86$ olarak bulunmuştur.

İşlem

Çalışma, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (BAİBÜ) Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır. Ayrıca verilerin toplandığı üniversitelere dilekçe ile başvurulup gerekli resmi izinler alınmıştır.

Araştırmacı aldığı izne bağlı olarak ortamda öncelikle çalışmaya ilişkin kısa sözlü bir yönerge vermiştir daha sonra çalışma kapsamında hazırlanmış BAİBÜ etik kurulu tarafından kabul görmüş aydınlatılmış onam formu katılımcılara verilmiş ve formu okumaları sağlanmıştır. Bir sonraki adımda araştırmacı; demografik bilgi formu ve diğer ölçekleri aynı anda dağıtmış katılımcıların formları doldurmalarını beklemiştir. Veri toplama sırasında araştırmacı ve katılımcılar dışında kimse sınıf içinde bulunmamıştır. Çalışmaya dahil edilen katılımcı sayısı toplamda 520 olmuştur. Ancak katılımcılardan elde edilen veriler veri temizliği esasları (eksik doldurulan, tek tip cevaplanan vb.) dikkate alınarak düzenlenmiştir. Sonuç itibarı ile 505 katılımcının eksiksiz doldurduğuna hükmedilen veriler araştırma problemleri doğrultusunda uygun istatistiksel analiz teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmadan elde edilen veriler ilişkisel analizler kullanılarak incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak verilerin dağılım durumu betimleyici analizler yapılarak incelenmiştir. Bir sonraki adımda araştırmada kontrol amacıyla kullanılan demografik değişkenler, kimlik gücü, sosyal adalet, kolektif eylem tutumu alt boyutları ve toplam ölçek puanı arasındaki ilişkiler korelasyon analizi yapılarak incelenmiştir. Son olarak araştırma amacına uygun olarak kolektif eylem tutumu alt boyutları ve toplam ölçek puanının kimlik gücü algısı ve sosyal adalet algısı tarafından yordayıcılığını test etmek regresyon analizleri yapılmıştır. Analizler için SPSS 21 paket program kullanılmıştır.

Bulgular

Bu çalışmada; kimlik gücü algısı, sosyal adalet algısı ve kolektif eylem tutumunu ölçmek için kullanılan ölçekler ve alt ölçeklerine ait betimleyici analiz sonuçları Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Betimleyici Analiz Sonuçları (Demografik Değişkenler, Sosyal Adalet/Sizlik ve Kolektif Eylem ve Alt Faktörleri)

	N	Min.	Max.	Ort.	S
Demografik Değişkenler					
Yaş	505	17	44	20.65	2.13
Cinsiyet	505	1	2	1.48	0.50
Sınıf	505	1	4	2.24	1.09
Sosyal Adalet/sizlik Ölçeği					
Sosyal Adalet	504	5	24	11.20	3.61
Kimlik Gücü Algısı	505	2	12	8.62	3.22
Kolektif Eylem Ölçeği					
B.Yasal. Sor. Yüklemeyen Eyl.	505	6	36	16.14	7.35
B.Yasal. Sor. Yükleyen Eyl.	505	3	18	6.49	3.88
Genel Kolektif Eylem	505	9	54	22.63	10.25

Bu çalışmada kontrol amacıyla kullanılan demografik değişkenler, kimlik gücü algısı, sosyal adalet kolektif eylem alt boyutları ve toplam ölçek puanı arasındaki ilişkiler Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Korelasyon Analizi Sonuçları (demografik değişkenler, kimlik işlevleri, kimlik gücü, sosyal adalet, kolektif eylem)

	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Yaş	1							
2 Cinsiyet	.144**	1						
3 Sınıf	.454**	.037	1					
4 Sosyal Adalet/sizlik	-.63	.048	.006	1				
5 Kimlik Gücü Algısı	-.113	.086	.015	-.058	1			
6 Bireye Yasal Sorumluluk Yüklemeyen Eyl.	.007	.181**	.054	-.112*	.428**	1		
7 Bireye Yasal Sorumluluk Yükleyen Eyl.	.079	.193**	.021	-.256**	.200**	.630**	1	
8 Genel Kolektif Eylem	.035	.203**	.046	-.177**	.383**	.956**	.830**	1

**p<.01 *p<.05

Regresyon Analizi: Kimlik Gücü, Sosyal Adalet ve Kolektif Eylem Alt Boyutları

Kimlik gücü algısının kolektif eylem boyutlarını yordayıp yordamadığını sınamak için regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir (Tablo 3). Regresyon analizlerine ilk olarak demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, sınıf) kontrol değişkeni olarak alınmış, kimlik gücü algısı ile ikinci bir blok oluşturulmuştur.

Yapılan regresyon analizleri sonunda kimlik gücü algısının bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım ($\beta = .390$, $t = 9.809$, $SH = .091$, $p < .01$), bireye

yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım ($\beta = .163$, $t = 3.839$, $SH = .051$, $p < .01$) ve genel olarak kolektif eyleme katılım ($\beta = .342$, $t = 9.809$, $SH = .091$, $p < .01$) puanlarını anlamlı olarak yordadığı görülmüştür.

Benzer şekilde bireylerin sosyal adalet algısının; bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım ($\beta = -.105$, $t = 2.659$, $SH = .081$, $p < .01$), bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım ($\beta = -.252$, $t = -5.962$, $SH = .045$, $p < .01$) ve toplam kolektif eyleme katılım ($\beta = -.171$, $t = 4.259$, $SH = .114$, $p < .01$) puanlarını anlamlı olarak yordadığı görülmüştür.

Tablo 3: Regresyon Analizi Sonuçları (Kimlik Gücü Algısı ve Sosyal Adalet Algısının Kolektif Eylem ve Alt Boyutlarını Yordaması)

		Bireye Yasal Sorumluluk Yükleyen Eylemler					Bireye Yasal Sorumluluk Yüklemeyen Eylemler					Kolektif Eylem Toplam Puan				
		B	SH	β	t	P	B	SH	β	t	p	B	SH	β	t	p
1	Yaş	-.179	.172	-.052	-1.046	.296	.106	.090	.058	1.171	.242	-.074	.238	-.015	-.309	.757
	Cinsiyet	2.744	.653	.186	4.200	.000	1.432	.344	.184	4.162	.000	4.175	.908	.203	4.599	.000
	Sınıf	.473	.334	.070	1.416	.157	-.043	.176	-.012	-.245	.807	.430	.464	.045	.926	.355
2	Kimlik Gücü	.891	.091	.390	9.809	.000	.196	.051	.163	3.839	.000	1.087	.128	.342	8.483	.000
	Sosyal Adalet	-.215	.081	-.105	-2.659	.008	-.271	.045	-.252	-5.962	.000	-.486	.114	-.171	-4.259	.000

Düzenleyici Regresyon Analizi: Kimlik Gücü Algısı, Sosyal Adalet ve Kolektif Eylem Alt Boyutları

Katılımcıların sosyal adalet algılarının; kimlik gücü algıları ile kolektif eyleme katılım tutumları arasındaki ilişkide düzenleyici rolünü araştırmak için düzenleyici regresyon analizleri yapılmıştır. Bu analizlerde; yaş, cinsiyet ve sınıf kontrol değişkenleri olarak alınmış, kimlik gücü algısı yordayıcı, kolektif eylem ölçeğini alt boyutları (bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler,

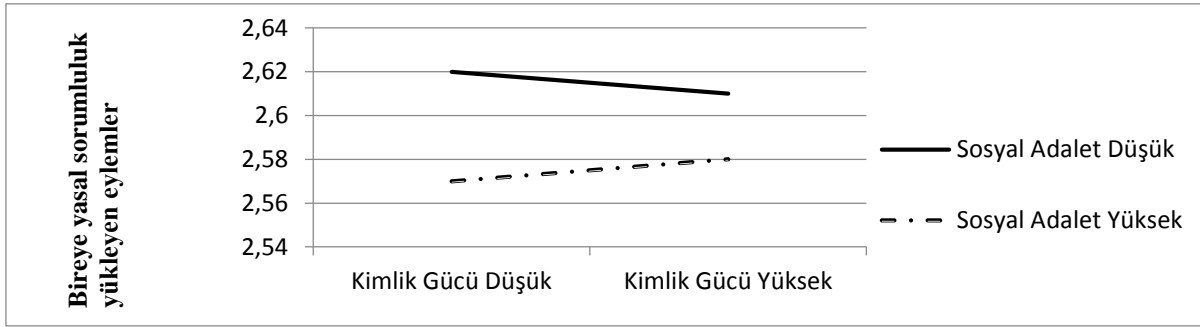
bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler) ve toplam ölçek puanı yordanan değişkenler olarak ele alınmıştır. Sosyal adalet algısı ise düzenleyici değişken olarak değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonunda kimlik gücü algısı ile bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler kolektif eylem alt boyutu arasındaki ilişkide sosyal adalet algısının düzenleyici rolü olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Düzenleyici Regresyon Analizi Sonuçları (Kimlik Gücü Algısı, Sosyal Adalet ve Bireye Yasal Sorumluluk Yükleyen Eylemler Boyutu)

Değişkenler	B	β	T	P	R^2	değ R^2	F değ
1. Adım					0.04	0.03	6.920
Yaş	0.11	0.06	1.17	0.24			
Cinsiyet	1.43	0.18	4.16	0.00			
Sınıf	-0.04	-0.01	-0.24	0.81			
2. Adım					0.14	0.13	15.86
Kimlik Gücü	0.20	0.17	4.07	0.00			
Sosyal Adalet	-0.27	-0.25	-6.03	0.00			
3. Adım					0.16	0.15	15.28
Kimlik Gücü x							
Sosyal Adalet	-0.04	-0.14	-3.29	0.00			

Yapılan düzenleyici regresyon analizi sonunda elde edilen bulgular Tablo 4'de gösterilmiştir. Buna göre, kolektif eylem alt boyutlarından bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler üzerinde, kimlik gücü algısı değişkeni ile sosyal adalet faktörünün etkileşiminin anlamlı olduğu görülmektedir ($\beta = -.14$, $t = -3.29$, $R^2 \text{ değ} = .016$, $F \text{ değ} = 15.28$, $p < .000$). Bu anlamlı sonucun basit regresyon eğrilerine göre (Grafik: 1) bireyin sosyal adalet algısının düşük olduğu durumda; kimlik gücü algısı düşük iken bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım tutumunun, kimlik gücü algısının yüksek olduğu duruma

göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Öte yandan, sosyal adalet algısının yüksek olduğu durumda; kimlik gücü algısı düşük iken bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım tutumu, kimlik gücü algısının yüksek olduğu duruma göre daha düşüktür. Genel olarak bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım en çok kimlik gücü algısının ve aynı zamanda sosyal adalet algısının düşük olduğu durumda ortaya çıkarmaktadır. Buna karşılık bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım tutumunun en düşük olduğu durum; kimlik gücü algısının düşük buna karşılık sosyal adalet algısının yüksek olduğu durumdur.

Şekil 1: Bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemler boyutu puanlarının yordanmasında kimlik gücü algısı değişkeni ve sosyal adalet arasındaki etkileşim

Tartışma

Kimlik gücü algısı ile kolektif eylem ve alt boyutları olan bireye yasal sorumluluk yükleyen ve bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemler alt boyutları arasında pozitif ilişkiler olduğu görülmüştür. Bu bulgu Sosyal Kimlik Kuramı'nın temel sayıltıları ile açıklanabilir. Kurama göre birey kolektif eylem yoluyla çatışmaya girerek kendini ve grubunu dezavantajlı ortamda daha değerli kılmaya çalışır. Bu bağlamda, ait olduğu sosyal gruba kimliklenme düzeyi güçlü olan bireylerin, sosyal gruplarının bulunduğu duruma göre daha pozitif ve güçlü olmasını sağlamak için; hem bireye yasal sorumluluk yükleyen hem yüklemeyen hem de genel kolektif eylem tutumlarına yönelmeleri beklenebilir.

Mevcut çalışmada kolektif eylemin; kimlik gücü ve sosyal adalet algısı tarafından yordandığı yordandığı test edilmiştir. Bulgular, kimlik gücü algısının genel olarak kolektif eyleme katılımı anlamlı olarak yordadığını göstermiştir. Bir başka deyişle kimlik gücü ne kadar yüksek ise bireylerin kolektif eylemin yasal ve yasal görülmeyen tutumlarına o kadar çok yöneldiklerini göstermektedir.

Sosyal Kimlik kuramının temel sayıltılarını doğrulayan bu bulgu, yüksek kimlik gücüne sahip kişilerin yani grubuyla yüksek bir kimliklenmesi olan kişilerin grubun değerini yükseltmek için her tür kolektif eyleme geçme konusunda daha güçlü tutumlara sahip olduğunu oraya koymaktadır. Benzer şekilde araştırma sonunda bireylerin sosyal adalet algısının; bireye yasal sorumluluk yüklemeyen eylemlere katılım, bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım ve toplam kolektif eyleme katılım puanlarını anlamlı olarak yordadığı görülmüştür. Bu durumun yine Sosyal Kimlik Kuramı'nın temel sayıltılarından grubun uğradığı adaletsizlik karşısında grup üyelerinin haklı bir gerekçe olarak yasal ve yasal görülmeyen kolektif eylem alt boyutları ve toplam ölçek puanını yordadığı düşünülebilir (Hogg ve Terry, 2001; Tajfel, 1978). Bu çalışmada kimlik gücü algısı ile kolektif eylem arasındaki ilişkide sosyal adalet algısının düzenleyici rolünü incelendiğinde; bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere katılım üzerinde, sosyal adalet algısı ile kimlik gücü algısı etkileşiminin anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durum, bireyin ait olduğu grubun toplumsal statüsünü olumlu yönde artırmak ve değerli kılarak hem grubunun hem kendi kimliğinin değerini artırmak istemesiyle açıklanabilir (Tajfel ve Turner, 1979; Wright, Taylor ve Moghaddam, 1990). Öte yandan daha önce bahsedildiği üzere grubuyla güçlü bir şekilde kimliklenen ve düşük düzeyde kimliklenen bireyler sosyal dünyayı farklı nitelikte algılaya eğilimindedir ve

kolektif eylem konusunda farklı motivasyonlara sahiptirler (Veenstra ve Haslam, 2000).

Bu çalışmada kimlik gücü algısının yüksek ve düşük olması kolektif eylem tutumuyla farklı ilişkiler ortaya çıkarması açısından motivasyonel beklenti farkını destekler. Bu temel sayıltıya ek olarak sosyal grubuyla zayıf bir şekilde kimliklenen bireylerin anlık ve potansiyel engellemeleri göz önünde bulundurarak gruba ve kolektif eyleme katılım göstermemesi beklenir (Ellemers, Spears ve Doosje, 1999). Bu çalışmada sosyal adalet algısının yüksek olduğu durumda kimlik gücü algısının düşük olması halinde bireye yasal sorumluluk yükleyen eylemlere yönelme konusunda bireyi kısıtladığı görülmektedir.

Bu durumda yasal engellemeler durumu kimlik gücü algısı düşük kişiyi kolektif eylemden alıkoymaktadır. Sosyal adalet algısının yüksek olması kimlik gücü algısı düşük kişiye grubunun herhangi bir adaletsizliğe uğradığını söylemekte, sosyal ortamını adil algılayan kişi kimliğine ve grubuna yönelik bir tehdit algılamadığı için; kolektif eyleme yönelerek gereksiz olarak gördüğü yasalarla başını derde sokma riskini almamaktadır. Adil sosyal ortam algısı, kimlik gücü düşük bireyde kendisinin ve grubunun hakkının mevcut ortam tarafından aranabileceği fikrini de veriyor olabilir. Öte yandan düşük kimlik gücü algısı ve düşük sosyal adalet algısı durumunda; adaletsizlik ve kimlik dışındaki nedenlerle girişilecek eylemin yasal sorumluluğu olmasının düşük kimlik gücü algısına sahip kişileri kolektif eylem tutumuna yönelmekten alıkoymadığı aksine eyleme teşvik ettiği gözlenmektedir. Sosyal adalet algısının düşük olduğu durum bireye grubunun ve kendi kimliğinin tehdit altında olduğunu söylemekte; kişiyi grubunu ve kendi kimliğinin değerini artırmak için yasal sorumluluğu olan kolektif eylemler konusunda risk almaya yönlendirmektedir.

Burada belki de bilişsel olarak yapılan bir hesap ile hem adaletsizlik algısı hem düşük kimlik gücü algısı bireye kaybedecek bir şey olmadığını söylemekte; yasal sorumluluk riskini almaya yönlendirmektedir. Bulduğu sosyal ortamın adaletsizliği kişiye adalet arayışını kendisi ve grubu dışında yapabilecek başka taraflar olmadığına ikna etmekte ve eyleme geçirmektedir.

Bu çalışmada kimlik gücü ve kolektif eylem arasındaki ilişkide sosyal adaletin düzenleyici rolü olduğu görülmüştür. Bir anlamda sosyal adalet ya da adaletsizlik algısı kimlik gücü ile etkileşim içinde kolektif eylemi yordamaktadır. Zomeren ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında, bir alt analiz olarak sosyal adaletin kimlik

ve kolektif eylem arasında düzenleyici olabileceği görülmüştür.

Bu çalışmada sosyal adaletin düzenleyici rolü kimlik ve kolektif eylem arasındaki ilişkiye güçlü bir destek sağlamaktadır. Yeniden belirtmek gerekirse bu çalışmada kimliğin niteliği yani etnik, siyasi vb. çeşidi değil kişinin öncelendiği kimliğinin algısal gücü üzerinde durulmaktadır.

Yine bu çalışmada, herhangi bir kimlik grubunun odağa alınmaması önceki çalışmaların aksine göçmenler, eşcinseller vb. gibi normatif olmayan gruplarla (Örn; Simon, Loewy, Stürmer, Weber, Freytag, Habig ve Spahlinger, 1998) çalışma yapılmaması; farklı kimliklerden gelen ve farklı kimlikleri önceleyen normatif bir grup olarak üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen ilk çalışma olması nedeniyle literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Buna göre kolektif eylem tutumu sadece siyasal, etnik, dini bir takım non-normative gruplarda ortaya çıkan bireysel veya belli bir gruba özgü bir tutum değildir. Kolektif eylem normatif gruplarda da gözlenebilen bir tutumdur. Araştırmacılar, kolektif eylem tutumunun öğrenci örneğinde anlamlı olarak ortaya çıkmasında, öğrenci gruplarının 2013 Gezi Parkı Olayları'ndan etkilenmesiyle ilgili olduğunu düşünmektedir (Elgin ve Mamatoğlu, 2014). Araştırmacılar özellikle bireye yasal sorumluluk yüklemeyen Facebook'ta yazışmak gibi eylemlerin, günümüz gençliği için bir tür eylem almak durumu olarak değerlendirildiği düşünülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma ile kimlik gücü ve sosyal adalet algısının genel olarak kolektif eylem ile bireye yasal sorumluluk yükleyen ve yüklemeyen eylemleri yordadığı ortaya konulmuştur. Buna göre bu çalışmada sadece kimliğin değil kimlik gücünün kolektif eylem üzerinde etkili olabileceği görülmüştür. Ayrıca sosyal adalet ve adaletsizliğin kimlik gücü ve kolektif eylem arasında düzenleyici bir rolü olduğu bulunarak ilgili literature güçlü bir destek sunulmuştur. Son olarak kolektif eylemin sadece göçmenler, eşcinseller, siyasi veya etnik gruplar gibi belli ve non-normatif gruplara ait bir tutum olmadığı normatif bir grup olarak öğrenci örneğinde de ortaya çıktığı görülmüştür. Bundan sonraki çalışmalar, normatif grupta kolektif eylemi çalışarak bu çalışmanın bulgusunun genellenebilirliğini test edebilir. Yine gelecek çalışmalar farklı kimlik gruplarında kimlik gücünün kolektif eyleme nasıl etki ettiğine odaklanabilir.

Mevcut çalışmanın birçok teknik nedenlerden ötürü sınırlılıkları vardır. Öncelikle bu çalışmada verilerin kolayda örneklem yöntemi ile sekiz üniversiteden toplanması çalışmanın hem gücünü azaltmıştır hemde genellenmesini sınırlandırmıştır. Araştırmanın sadece üniversite öğrencilerine yapılmış olması, Türkiye'nin yedi bölgesinden sekiz üniversiteden veriler toplanmışsa da elde edilen sonuçların ülkede varolan binlerce üniversite öğrencisine, toplumdaki bütün bireylere veya gençlere genellemesini kısıtlamaktadır. Zaman, insan ve mali kaynaklar gözetilerek Türkiye genelinde yapılacak bir çalışma ile araştırma sonuçları genişletilebilir.

Kaynaklar

Abrams, D. ve Hogg, M. A. (1988). Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination. *European Journal of Social Psychology*, 18(4), 317-334.

Braungart, M. M. ve Braungart, G. R. (1990). The life-course development of left- and right-wing youth activist leaders from the 1960. *Political Psychology*, 11, 243-282.

Christ, O., van Dick, R., Wagner, U. ve Stellmacher, J. (2003). When teachers go the extra-mile: Foci of organizational identification as determinants of different forms of organizational citizenship behavior among school teachers. *British Journal of Educational Psychology*, 73, 329-341.

Drury, J. ve Reicher, S. (1999). The intergroup dynamics of collective empowerment: Substantiating the social identity model of crowd behavior. *Group Processes ve Intergroup Relations*, 2(4), 381-402.

Drury, J. ve Reicher, S. (2005). Explaining Enduring Empowerment: A Comparative and Study of Collective Action and Psychological Outcomes. *European Journal of Social Psychology*, 35, 35-38.

Duncan, E. L. (1999). Motivation for collective action: Group consciousness as mediator of personality, life experiences, and women's rights activism. *Political Psychology*, 20, 611-635.

Elgin, V. M. ve Mamatoğlu, N. (2014). Gezi parkı olayları: namus kültürü ve çatışma çözüm tarzları açısından bir değerlendirme. *Alternative Politics/Alternatif Politika*, 6(1).

Ellemers, N., Spears, R. ve Doosje, B. (1999). *Social identity* (p. 144). Oxford.

Ercan, L. ve Eryılmaz, A. (2013). Beliren yetişkinlikte romantik yakınlığı kim başlatabilir? Kişilik özellikleri ve kimlik statüleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 63-80.

Flacks, R. (1990). Social bases of activist identity: comment on braungart article. *Political Psychology*, 11, 283-292.

Gamson, W. A. (1992). The social psychology of collective action. In A. D. Morris ve C. M. Müller (Eds.), *Frontiers in social movement theory* (pp. 53-76). New Haven, CT: Yale University Press.

Gezici Yalçın, M. (2007). *Collective Action of Immigrants from Turkey Living in Germany*. Doctoral dissertation, Philipps-Universität Marburg.

Hercus, C. (1999). Identity, emotion, and feminist collective action. *Gender ve Society*, 13(1), 34-55.

Hogg, M. A. ve Abrams, D. (1988). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. London, Routledge.

Hogg, M. A. ve Terry, D. (2001). *Attitudes, behavior and social context*. Philadelphia, PN: Psychology Press.

Kaya O. ve Mamatoğlu N. (2017). Kolektif eylem ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Nesne*, 5(9).

Kaya, O. ve Mamatoğlu, N. (2017). Relationships between social identity, perceived social justice and attitude towards participation in collective action. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5), 1670-1682.

Klandermans, B. (1997). *The social psychology of protest*. Oxford, England: Blackwell.

- Knippenberg, A. V. ve Ellemers, N. (1990). Social identity and intergroup differentiation processes. *European review of social psychology, 1(1)*, 137-169.
- Lalonde, N. R. ve Cameron, E. J. (1994). Behavioral responses to discrimination: a focus on action. *In the psychology of prejudice: The Ontario symposium* (Vol. 7, pp. 257-288). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Le Bon, G. (1997). *Kitleler psikolojisi*. Çev. Y. Ender. İstanbul: Hayat Yayınevi.
- Lipponen, J., Helkama, K. ve Juslin M. (2003). Subgroup identification, superordinate identification and intergroup bias between the subgroups. *Group Processes and Intergroup Relations, 6*, 239-250.
- Ljubotina, D. (2004). Young people and social justice. *Croatian Journal of Social Policy, 11(2)*, 159-175.
- Mamatoğlu, N. (2008). Öğretmenlerde kimliklenme ve kimliklenmenin işe yönelik tutum ve algıları yordayıcılığı. *Türk Psikoloji Yazıları, 11(22)*, 47-62.
- Mamatoglu, N. (2010). Lider davranışları algıları ve örgütsel kimliklenme boyutları arasında çalışanın kişilik özelliklerinin düzenleyici rolü. *Türk psikoloji dergisi, 25(65)*, 82.
- Mummendey, A., Kessler, T., Klink, A. ve Mielke, R. (1999). Strategies to cope with negative social identity: predictions by social identity theory and relative deprivation theory. *Journal of Personality and Social Psychology, 76*, 229-245.
- Pratt, M. G. (2001). Social identity dynamics in modern organizations: An organizational psychology/ organizational behavior perspective. M. A. Hogg ve D. J. Terry, (Ed.), *Social identity processes in organizational context* (13-30). Philadelphia, PA: Psychology Press.
- Reade, C. (2001). Dual identification in multinational corporations: Local managers and their psychological attachment to the subsidiary versus the global organization. *International Journal of Human Resource Management, 12*, 405-424.
- Simon, B. ve Klandermans, B. (2001). Politicized collective identity: A social psychological analysis. *American Psychologist, 56*, 319-331.
- Simon, B., Loewy, M., Stürmer, S., Weber, U., Freytag, P., Habig, C., Kampmeier, C. ve Spahlinger, P. (1998). Collective identification and social movement participation. *Journal of Personality and Social Psychology, 74* (3), 646.
- Sturmer, S. ve Simon, B. (2004). Collective action: towards a dual-pathway model. *European Review of Social Psychology, 15* (1), 59-99.
- Tajfel, H. (1982). Social psychology of intergroup relations. *Annual review of psychology, 33(1)*, 1-39.
- Tajfel, H. (Ed.) (1978). *Social Categorization, Social Identity, and Social Comparison: Differentiation between Social Groups*. New York: Academic Press.
- Tajfel, H. ve Turner, C. J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. G. Austin ve S. Worchel (Ed.), *The social psychology of inter-group relations*. (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Turner, J. C. ve Tajfel, H. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. *Psychology of intergroup relations, 7-24*.
- Ufkes, G. E., Dovidio F. J. ve Tel, G. (2014). Identity and collective action among European kurds. *British Journal of Social Psychology*.
- Ülke, H.E. (2006). *Kişilik ve Adalet Algularının Sosyal Kayıtma Üzerindeki Rolünün Araştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). 19 Mayıs Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Van Dick, R. (2004). My job is my castle: Identification in organizational contexts. C. L. Cooper ve I. T. Robertson, (Ed.), *International review of industrial and organizational psychology içinde* (171-203). Wiley: Chichester.
- Van Knippenberg, D. ve van Schie, E. C. M. (2000). Foci and correlates of organizational identification. *Journal of Occupational and Organizational Psychology, 73*, 137- 147.
- Van Stekelenburg, J. ve Klandermans, B. (2013). The social psychology of protest. *Current Sociology, 0011392113479314*.
- Van Zomeren, M., Postmes, T. ve Spears, R. (2008). Toward an integrative social identity model of collective action: a quantitative research synthesis of three socio-psychological perspectives. *Psychological Bulletin, 134* (4), 504-535.
- Veenstra, K. ve Haslam, S. A. (2000). Willingness to participate in industrial protest: Exploring social identification in context. *British Journal of Social Psychology, 39(2)*, 153-172.
- Wright, C. S. Taylor, M. D. ve Moghaddam, M. F. (1990). Responding to membership in a disadvantaged group: from acceptance to collective protest. *Journal of Personality and Social Psychology, 58* (6), 994.
- Yıldırım, F. (2011). Üniversite Gençliği Sosyal Adalet'ten Ne Anlıyor? Sosyal Adalet İlkelerinin Sosyal Adalet Algısı Üzerindeki Etkisi. *Aile Ve Toplum: Eğitim, Kültür Ve Araştırma Dergisi, 25* (7), 113-124.